

BİRİNCİL ÜNLÜ UZUNLUKLARI ve İMÂLE

*Mehmet Dursun ERDEM**

ÖZET

Bu makalede Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Anadolu ağızlarındaki birincil uzun ünlülerin bir indeksi yapılmıştır. Bugün uzun ünlü taşıyan kelimeler mantıkî olarak Eski Anadolu Türkçesinde de uzun ünlülüdür. Hatta EAT döneminde uzun ünlülerin varlığı günümüzden çok daha fazla sayıdadır. Bu makaledeki amaç; EAT manzum metinlerinde imâle yapılan bazı hecelerde, aslında bu imâleye gerek kalmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birincil uzun ünlü, imâle, Eski Anadolu Türkçesi.

PRIMARY VOCAL LENGTHS AND İMÂLE

ABSTRACT

In this article an index of primary vocal length in Türkiye Turkis, Azerbaijan Turkish and Anatolian dialects will be made. Today words with long had got long vocals in Old Anatolia Turkish. The number of long vocals in Old Anatolia Turkish had much quantitative then today. The main aim is to present that some syllabic with imâle in Old Anatolia Turkish in verse text, in real it is unnecessary to make an imâle in the texts.

Key Words: Primary long vocal, imâle, Old Anatolia Turkish.

Türkçede birincil (aslî) uzun ünlüler var mıdır? Varsa bu ünlüler neden kısalmıştır? Kısalma eğilimi tam olarak ne zaman tamamlanmıştır? Acaba manzum metinlerde kapalı hece zannettiğimiz ve üzerinde imâle yaptığımız manzum metinlerde, gerçekten imâleye ihtiyaç var mıdır? Yoksa bu imâle yapılan heceler birincil ünlü uzunluklarının bir işareti olamazlar mı? Birincil uzun ünlülerle ilgili birçok soru sorabiliriz. Birincil uzun ünlülerin varlığı sadece dil

* Doç. Dr. Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, mdursunerdem@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

olgusu olmaktan öte, ses, ahenk, ölçü gibi birçok edebî unsur da etkileyen bir durumdur.

Birincil uzun ünlüler üzerine bugüne kadar birçok araştırma yapılmış, araştırmalar sonucunda Türkçede günümüzde hala varlığını sürdüren birincil uzun ünlülerin varlığı ispatlanmıştır.¹

¹ Birincil uzun ünlüler, ilk defa Böhthligk'in yazdığı Yakutça grameriyle ortaya çıkmış ve bu çalışmadan başlayarak tartışmalar da çeşitli araştırmalarla desteklenerek devam etmiştir. (T.TEKİN, 1995a, 9). Birincil uzun ünlülerin var olup olmadığı konusunda Türkologlar iki kısma ayrılmıştır. Radloff, Grönbech gibi bazı Türkologlar, esas itibariyle birincil uzunlukları kabul etmiyor, tek heceli uzun kelimelerin bile, menşede herhangi bir hece kaynaşması olayına bağlanabileceğini ileri sürüyorlardı. Buna karşın Ligeti, Räsänen, Jarring gibi diğer bazı Türkologlar da bu görüşe katılmayarak, Türk lehçelerindeki uzunlukların tetabuk etmesini tesadüfi veya sapma istikâmetinde teşekkül etmiş bir hadise saymayı, bunların ortak bir köke bağlanabileceği kanaatindedirler (KORKMAZ, 1953, 198) Birincil uzunlukları kabul etmeyenler çeşitli ses olaylarını buna delil olarak gösterirler. Radloff ve Grönbech uzunlukların sebebinin hece kaynaşması olayına bağlarken, J. Nemeth bunu vurguya, K. Menges "ikame ve karşılama" esasına, A. Biyişef ikiz ünlülerin büzülmesi olayına, A. M. Şerbak ise, vurgu ve tonla ilgili olarak hece doruğu esasına bağlamışlardır (KORKMAZ, 1995, 444). DENY ise bu konuda şöyle der: "Bu uzun ünlüler bazen (her zaman?) akraba dillerden olan Moğolcadaki gibi, eskiden iki heceli olan elemanların kısaltılmış şeklidir (DENY, 1995, 18). Uzun ünlüler konusunda LİGETİ'nin yaptığı çalışma bir çığır açmıştır. (LİGETİ, 1942, 82-94). Birincil uzun ünlüler konusunda en kapsamlı ve ayrıntılı araştırmayı Talat Tekin, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler* adlı çalışması ile yapmıştır. Bu çalışmada görüldüğü gibi Türk lehçe ve şivelerinin hepsinde az veya çok birincil uzun ünlüler mevcuttur. Özellikle Yakutça ve Türkmence, Ana Türkçedeki birincil uzun ünlüleri, bünyelerinde, düzenli bir şekilde koruyabilmişlerdir (T.TEKİN, 1995a). Diğer şive ve lehçelerde ise, uzun ünlüler, kısalma eğiliminin bir sonucu olarak kısaltılmış ve bunlardan, günümüze sınırlı sayıda ve sistemli olmayan birincil uzun ünlüler kalmıştır. Ancak bu lehçelerde birincil uzun ünlüler çeşitli fonetik izler bırakmışlardır: Oğuz grubu lehçelerinde, birincil uzun ünlülerden sonraki ötümsüz patlayıcı p, t, ç ve k ünsüzlerinin ötümlüleşerek b, c, d ve g(ğ, y) olması, Çuvaşçada, birincil uzun ünlüden sonra ś- (<*y-), y- ve v- türemesi, ünlü ve ünsüz ikizleşmeleri gibi (T.TEKİN; 1995, 38). Bütün bu 150 yıla yakın yapılan çalışmalar ve araştırmalar neticesinde, Türkçede uzun ünlülerin varlığı konusunda epeyce mesafe alınmıştır. Ancak Türkçede uzun ünlülerin varlığını kabullenme noktasında, bazı Türkologların kafasında hâlâ yanıtlanmamış soru işaretleri mevcuttur. Birincil uzun ünlünün varlığıyla alakalı olarak Şinasi Tekin ve Talat Tekin arasında çeşitli polemikler olmuştur. Özellikle "yazmak" kelimesi çerçevesinde gelişen bu tartışmalarda, kelimenin etimolojisi yapılırken uzun ünlülerin varlığını kabullenme noktasında iki Türkolog arasında ihtilaf çıkmıştır. Bu yazılar, bize, uzun ünlülerin varlığının etimoloji ve Altayistik çalışmalarında ne kadar önemli olduğunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Daha geniş bilgi için bk. Ş.TEKİN, (2001;1991a; 1991b, ; T.TEKİN, (1997f, 1997g,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Türkmence haricinde, diğer Oğuz şivelerinde birincil ünlü uzunlukları büyük oranda kısalmıştır. Hatta Ligeti, yazdığı bir makalesinde Anadolu şivelerinden, uzun vokalleri bulunmayan Oğuz şiveleri olarak bahseder (LİGETİ, 1942, 84). Bunun yanında ağız çalışmalarının çeşitli nedenlerle çok geç başlaması (bk. BRENDEMOEN, 2000), kalıntı şeklinde kalan ve çeşitli yörelerde tespit edilmiş birincil uzun ünlülerden habersiz olarak değerlendirmeler yapılmasına sebep olmuştur. Ancak bahsettiğimiz kısaltmalar daha X. yy.da başlamıştır. Nitekim Yakutçada ve Türkmencede tespit edilen birçok birincil uzun ünlü, Divanü Lügat-it-Türk'te kısa yazılmaya başlanmıştır. Bu sebeple kısalma eğilimi sadece Oğuzcaya has bir durum olmayıp Yakutça ve Türkmenceden başka diğer bütün lehçe ve şivelerde kendisini göstermektedir.² Yalnız bu uzun ünlüler kısalırken çeşitli fonetik izleri de bırakmışlardır.³

1997ç). Bunlardan başka Talat TEKİN birçok makalesinde Türkologların birincil uzun ünlüleri kabul etmemesi sonucu etimolojik tahlillerde hataya düştüğünden bahsetmektedir. Talat TEKİN eşsesli zannedilen birçok kelimenin aslında eşsesli olmadığı ve birinin uzun ünlüye sahip olup diğerinin kısa ünlülü olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Talat TEKİN, uzun ünlülerin fonemik yani anlam farkı yaptığını iddia ederek, bu konunun birçok gramer kitaplarında eksik anlatıldığından bahseder. Bu tartışmalar okunduğunda ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Birincil uzun ünlülerin Türkologlarca kabul edilmesi, gramer ve etimoloji çalışmaları başta olmak üzere, Türkolojinin birçok noktasını yeniden değerlendirilmesi gereğini beraberinde getirecektir. Bu eleştiriler için bk. T.TEKİN (1997a; 1997e; 1997d; 1997b; 1997c). Türkiye Türkçesindeki asli uzunluk belirtileri için bk. BAŞDAŞ 2007; ayrıca BOZ 2002, İNCE 2006.

² Öbür Türk lehçelerindeki ünlü uzunlukları için bk. ALİMOVA 2007.

³ Osmanlıca metinlerde birincil ünlü uzunlukları kısalırken çeşitli fonetik izler bırakmışlardır. Osmanlıca metinlerde *ad* (isim), *süd* (süt), *od* (ateş), *ac* (aç), *gic* (geç), *ağ* (ak), gibi tek heceli kelimelerin, sonseslerinin b, c, d, g şeklinde tonlu ünsüzlerle yazılmış olması, bu kelimelerin Ana Türkçede uzun oldukları, fakat sonradan ünlüleri kısaltmaya yüz tutunca, eski uzun ünlüdeki sürerlilik niteliğinin sonsesteki ünsüze aktarılarak, o ünsüzün yumuşatıldığı şeklindeki T.Tekin'in görüşünü destekler niteliktedir (T.TEKİN, 1995a, 38; KORKMAZ, 1995, 456).³ Örnekler içerisindeki *süt* kelimesinin yazılışındaki ikilem bu görüşü destekler mahiyettedir. Korkmaz, bu kelimenin ilk dönem metinlerinde uzun ü ve t ile yazıldığı halde, XI. yy'dan sonraki metinlerde kısa u ve d ile yazıldığını söylemektedir. Bu durum bahsedilen görüşü destekler mahiyettedir. Ne yazık ki, Osmanlıca imlâsı uzun ünleri tespit etme noktasında belirleyici bir niteliğe sahip değildir. Bu sebeple çeşitli fonetik kıstaslar alınarak uzun ünlülerin izleri takip edilmeye çalışılmaktadır. *Süt* kelimesi, **Kıyasü'l-Enbiya** (ATA, 1997, 578), Cinani'nin **Cilâü'l-Kulûb** (ÖZKAN, 1990, 405), Birgili

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan imâleler de bizim için uzun ünlüleri tespit etme noktasında önemli fonetik ipuçlarındandır. İmâle, vezin kaygısından başka, belki uzun ünlülerin imâle yoluyla kendisini göstermesi bakımından da önemlidir. Nitekim bu konuda araştırma yapan BRENDAMOEN, Çağatay ve Osmanlı şairlerinin şiirlerinde karşılaşılan imâlelerin bir istatistiğini çıkararak, bunlardan etimolojik yönden doğru olan imâlelerin azımsanamayacak ölçüdeki oranlarını ortaya koymuştur.⁴ Hakikaten bizim vezin kaygısıyla açık heceyi kapatarak uzun gösterdiğimiz birçok ünlü, belki de birincil uzun ünlüdür. İlk olarak ciddi bir araştırmayla BRENDAMOEN'in gündeme getirdiği bu konu daha kapsamlı araştırmalar yapıldıkça netleşecektir.⁵ Burada etimolojik olarak hangi kelimelerin uzun ünlü taşıdığı araştırılıp, Klâsik edebiyat çalışmalarında vezin konusunda hataya düşülmemelidir. Nitekim aslında imâle olmayan bir kelimeye imâle yapmaya çalışmak çok da doğru bir yöntem olmasa gerektir.

Türkiye Türkçesinde, özellikle ölçünlü dilde birincil uzun ünlüler yabancı kökenli kelimeler dışında hemen hemen yok denecek kadar azdır. Yukarıda izah ettiğimiz fonetik sebepler neticesinde ölçünlü dilde bütün birincil uzun ünlüler kısalmıştır.⁶ Bununla beraber

Muhammed Efendi'nin **Vasiyyet-name** (DUMAN, 2000) gibi eserlerde bahsedilen şekilde kayıtlıdır. (Bu kelime için ayrıca bk. CLAUSON, 1972, 799). Fonetik izlerden bir diğeri ise, bazı kelimelerde yer yer önseslerde bulunan bir y- ilişmesidir. *ağaç* (yığaç), *ana* (yene), *yıldız*, *yılan* vb. kelimelerin metinlerimizde y-li şekiller yanında y-siz olarak, fakat uzun birer ünlü ile *āğaç*, *āna*, *ilduz*, *ilan* şekillerinde de yazılmış olmaları, bunların ilk şekillerinin prothñse'siz oldukları ve birincil ünlü taşıdıkları, fakat zamanla kısalmaya uğrarken önseslerinde birer ikiz ünlü geliştirmek suretiyle y-türemesine uğradıklarını bize göstermektedir (KORKMAZ, 1995, 456).³ Bu fonetik izleri TUNA "dengeleme" olarak adlandırır. Uzun vokallerin yerine geniş vokallerin geçmesi, ikinci bir hece türemesi, bir prothétique konson belirmesi, diftonglaşma ve iç seste konson türemesi, konson ötümlüleşmeleri, bu dengeleme olayının bir tezahürü olarak dile yansır (TUNA, 1988, 276-277).

⁴ Bu konuda KORKMAZ ile DOERFER birbirlerinden farklı görüş bildirmişlerdir. KORKMAZ makalesinde Arap yazısının klişe bir imlâya sahip olduğunu belirterek, Türklerin bu itibarı imlânın kuruluşundan önceki metinlerinde uzun ünlülerin tespit edilebileceğini söylemiştir. KORKMAZ'ın iddialarına ise DOERFER karşı çıkarak, tespit edilen birçok kelimenin aslı ünlü taşımadığını bildirmiştir. (Bu konularda ayrıntılı bilgi için bk. BRENDAMOEN, 1996a, 435-456; KORKMAZ, 1995c; 1995b)

⁵ Ayrıca BRENDAMOEN gibi aruz dayarak Harezmi Türkçesindeki uzun ünlüler ile ilgili bir araştırmayı da BOESHOTEN yapmıştır (BOESHOTEN, 1990, 187-213).

⁶ Birçok Türkoloji alimi de Türkiye Türkçesinde Türkçe kökenli kelimelerde birincil uzun ünlü olmadığı görüşündedir. Bu konu için bk. TİMURTAŞ, 1977, 46; ERGİN,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

yazı dilinde ayrı bir işaretle gösterilmeyen, ancak ölçünlü dilde de varlığını koruyabilmiş “*ya:d*” (ya:d el) kelimesi istisnâ kabîlindedir (T.TEKİN, 1997, 27).⁷ Bu kelime birçok Anadolu ağzında da birincil uzun ünlüsünü korumuştur. Ölçünlü dilde Türkçe kökenli kelimelerde birincil uzun ünlülerin kısalmasına karşın, birincil uzun ünlüler fonemik özelliklerini devam ettirirler. Nitekim yabancı kökenli kelimelerdeki birincil uzun ünlüler ile bunların kısa karşılıkları farklı anlama gelen kelimelerdir: *adet* (sayı), *a:det* (örf, gelenek) vb. gibi (T.TEKİN, 1997, 27).

Klâsik edebiyat çalışmalarında araştırmacıların faydalanması için bu yazımızda günümüze kadar tespit edilen birincil uzun ünlü taşıyan kelimelerin bir listesini vereceğiz. Böylece özellikle Klâsik edebiyat araştırmacıları EAT dönemi içinde herhangi bir metin çalıştıklarında bu birincil uzun ünlüleri göz önünde bulundurabilirler. Aşağıdaki listeyi belirlerken malzememizi çeşitli kaynaklardan topladık. Bu kaynaklardan birincisi Zikri TURAN’ın *Eski Anadolu Türkçesi’nde Birincil Uzun Ünlüler* ismini taşıyan çalışmasıydı. Bu çalışma *Teshil’in İmlâ’sı* üzerine yapılmış ve Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki bir kısım uzun ünlüler ortaya konulmuştur. TURAN’ın bu çalışması Eski Anadolu Türkçesi açısından bazı önyargıları yıkmıştır.

Listemizde TURAN’ın tespit ettiği birincil uzun ünlüler yanında bugün Anadolu ağzlarında daha önceki bir çalışmamızda

1981, 55; BANGUOĞLU, 1974, 39. Ahmet Cevat EMRE ise “Vokal Uzunluğu” başlığı altında Divanü Lügati’t-Türk’te geçen *aay* kelimesini örnek verir. Bunun dışında Türkiye Türkçesinde uzun ünlü olup olmadığı konusunda herhangi bir şey söylemez (EMRE, 1949, 168); ZÜLFİKAR, Tarihi Türk şivelerinde görülen uzunlukların çağdaş Türkiye Türkçesinde kalmadığını belirtir. Ayrıca sayın ZÜLFİKAR’ın bu makalesi Türkiye Türkçesindeki kısalma eğilimini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. (ZÜLFİKAR, 1996, 393-402).

⁷ “*ya:d*” kelimesinin yanında “*da:hi*” gibi uzun söylenen kelimeler vardır. Ancak bunlar birincil uzun ünlü değildir. Bu kelimedede hem bir vurgu hem de bir yabancı sözcük gibi algılama söz konusudur. Bu nedenle birinci hecedeki /a/ fonemi uzamıştır. Anadolu ağzlarında yabancı kelimelerin yanında türkçe kelimelerde de uzun ünlüler fonemiktir. Özellikle uzunluk bırakarak kaybolan “ğ”den dolayı da uzunluklar üretilmektedir ve bu uzunluklar bazı kelimeler arasında fonemik özellikler gösterirler. Mesela; *da*. (<dağ) kelimesi ile *-da* eki ve *da* edati arasında uzun ünlü fonemik rol oynamaktadır. Bu kullanımın aynısını ölçünlü dilde de görmek mümkündür. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. (BRENDAMOEN, 2002, 76).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

tespit ettiğimiz birincil uzun ünlüler de olacaktır. Çünkü bugün ağızlarda yer yer rastlanan birincil uzun ünlüler mantıken Eski Anadolu Türkçesinde sistemli olarak birincil uzun ünlüye sahiptir. Listemize yine Azeri Türkçesinde karşılaşılan uzun ünlüleri de ekleyeceğiz. Çünkü Eski Anadolu Türkçesi döneminde Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi ayrılmış durumda değildi ve şu an Azerbaycan Türkçesinden elde edeceğimiz arkaik veriler, aslında Eski Anadolu Türkçesinden kalan izlerdir.

Teshile Göre Ünlü Uzunlukları (TURAN 1993)

a:c	i:ç
a:cı	i:t
a:cla	ila:n
a:clık	ka:dın
a:çuk	ka:kı-
a:d	ka:ş
a:dım	ka:t
a:ğır	ka:vurma
a:n (o)	karasa:ğu
a:rı-	ka:da:ş
a:rt-	kı:ş
a:ş-	ki:m
a:ş	ka:ca:
ağa:ç	ka:la:k
alma:	oğla:n
ana:	sa:ğ
ara:	sa:ğıl-
ayra:n	sa:ğlık
ba:lık	sa:ru
ba:ş	sı:k
bi:l (bel)	soğa:n
bi:ş	ti:z
çıba:n	tutma:ç
çi:g	ta:r
di:z	ta:ş
egi:r-	va:r
gi:ce	vi:r
gici:k	ya:ğ

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

ya:r (salya)	yaña:dın
ya:rıl-	yı:la
ya:ş (rutubet)	yı:lat-
ya:y (yaz)	yıla:n
ya:zın	yi:r (koku)
yaba:n	yufqa:
yaña:	

Türkiye Türkçesinde Birincil Uzun Ünlüler (T. Tekin 1995)

Türkiye Türkçesindeki birincil uzun ünlüleri TEKİN de KORKMAZ'ın ağızlardan derlediği malzemeden yola çıkarak ortaya koymuştur.

a:	vu:r-
ga:l-	
ga:ndır-	e:
	be:ş
ı:	de:-
gı:z	e:r-
	ve:r-
o:	
o:l-	i:
o:n	yi:-
so:r-	
yo:k	ö:
	bö:lme
u:	dö:n-
bu:	

Azerbaycan Türkçesinde Birincil Ünlü Uzunlukları (T. TEKİN 1995)

	a:
a:d	a:h
a:ğa:	a:la (mavi)
a:ğız	a:rı
a:ğur	a:y

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

ba:ğla-	ka:l-
ba:lık	ka:n
ça:ğ	ka:r
da:ban	ka:ş
da:ğ	la:çun
da:m	sa:man
da:r	sa:rı
da:ra-	ta:mı:-
da:ş	va:r
da:yı	ya:ğ
ga:dın	ya:n
ga:ğa (ağabey)	ya:d
ga:rı	ya:z
ga:h (meyve kurusu)	

o:

ço:h	o:va<*oya
do:lu (memlû)	

u:

bu:	gu:şa (çifte)
du:z	ku:l
gu:c- (kucakla-)	su:ra:ş- (soruş-)
gu:ru:	u:ba (oba)
yu:-	u:l- (ol-)
yu:rd	u:t (ot)
çu:ş- (çoş-)	yu:h (yok)
du:l- (dol-)	yu:l (yol)

e:

be:r-, ve:r-	ge:k (gök)
de:-	ge:l (göl)
ne:çe	

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

	i:	
di:ş		yi:-
gi:r-		i:ş
i:l		mi:n-
	ö:	
dö:rt		gö:l
	ü:	
dü:n- (dön-)		gü:n
gü:l (göl)		ü:z (yüz)
ü:g-		ü:z
ü:z (öz)		

Anadolu Ağızlarında Tespit Edilen Birincil Uzun Ünlüler (ERDEM 2003)

	a:		
a:ç	< “aç”	ga:ndır-	< “kandır-”
a:çlık	< “açlık”	ga:rı	< “karı, kadın”
a:d	< “ad, isim”	ga:z-	< “kaz-”
a:ra	< “ara, rasında”	ka:dun	< “kadın”
a:rka:	< “arka”	ka:r-	< “kar-, karıştır-
a:ş-	< “aş-”	sa:rı	< “sarı, renk”
a:yıl-	< “ayıl-”	ta:nı-	< “tanı-”
a:z	< “az”	ta:y	< “tay, eş”
ça:dır	< “çadır”	ya:d	< “yad, yabancı”
da:l	< “dal”	ya:n	< “yan, taraf”
da:ş	< “taş”	ya:r-	< “yar-”
da:şı-	< “taşı- (<taş- ı-)”	ya:rım	< “yarım”
da:d-	< “tat-”	ya:rın	< “yarın”
da:yı	< “dayı”	ya:ş	< “yaş”
ga:l-	< “gal-”	ya:z	< “yaz, mevsim”
ga:lk-	< “kalk-”	ya:z-	< “yanıl-, hata et-, aç-, yay-”
ga:n	< “kan”		
ga:n-	< “kan-, doy-”		

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

va:r < “var”

e:

be:ş < “beş, 5”
de:- < “de-” di:-
de:li < “deli”
e:d- < “et-, düzenle-
, tanzim et-”
e:l < “el; il,
memleket,
halk, yabancı”

e:r- < “er-, yetiş-,
ol-”
ge:dig < “gedik”
ge:t- < “git-”
ne: < “ne”
ye:- < “ye-”
ve:r- < “ver-”

i:

gı:z < “kız”
yı:ka- < “yıka-”

yı:han- < “yıkan-”

i:

bi:r < “bir, sayı”
di:- < “de-”
di:nle- < “dinle-”
i:ş < “iş”

ni:re < “nere”
yi:- < “ye-” Bk.
ye:-

o:

bo:ş < “boş”
bo:z < “buz”
bo:z- < “boz-”
go:yun < “koyun”
o:dun < “odun”
o:cak < “ocak”

o:l- < “ol-”
o:n < “on, 10”
so:r- < “sor-”
yo:k < “yok”
yo:yul- < “ziyan ol-”
yo:l < “yol”

ö:

bö:cek < “böcek”
bö:lme < “bölme”

bö:lüh < “bölük”
bö:lön- < “bölün-”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

dö:n-	< “dön-”	ö:-	< “ö:-, ev-, düşün-, Tasarla-”
dö:rt	< “dört, 4”	ö:r-	< “ör-”
u:			
bu:	< “bu”	vu:r-	< “vur-”
u:n	< “un”	yu:-	< “yıka-”
ü:			
gü:n	< “gün”	yü:z	< “100”
yü:rük	< “yürük; seri, çabuk ve sağlam yürüyüşlü”		

Ek olarak verdiğimiz bu bölümde, bünyesinde “ğ” sesi bulunan kelimeler vardır. Yine “ğ” sesi özellikle kapalı hecelerde kendinden önceki ünlüyü uzatabilmektedir. (Bu duruma daha belirgin örnekler için ikinci kısımdaki *a:ğlat-, de:ğ-, de:ğdir-, do:ğ-, do:ğru, ö:ğren-, u:ğraş-* gibi kelimelere bakınız.). Günümüz Türkiye Türkçesi için geçerli olan bu durum Eski Anadolu Türkçesi için geçerli değildir. Çünkü bu dönem *g>ğ* değişimi gerçekleşmiş değildir. Dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesi dönemi ünlü uzunlukları noktasında “g(ğ)” sesi barındıran kelimeler birincil uzun ünlü olarak kabul edilebilir.

a:ğ-	< “ağ-, yüksel-, aş-”
a:ğı	< “ağı”
a:ğna(-t)-	< “anlat-“
ba:ğla-	< “bağla-”
da:ğ	< “dağ”
da:ğıl-	< “dağıl-”
e:ğ-	< “eğ-, bük-”

Anadolu ağızlarında gerek çağırma ünlemlerinde gerekse yansıma ve taklit kelimelerde Eski Türkçede olduğu gibi birincil uzun ünlüye sahip birçok kelime vardır. Yalnız bu uzunluklarda rol

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

oyunayan asıl unsur vurgu ve taklit edilen sesin uzunluk açısından niteliğidir. Bu uzunluklar genelde Anadolu ağızlarında sistematik bir şekilde kullanılsa bile, bazen bölgelere ve yörelere has durumlar da ortaya çıkabilmektedir. Biz CAFEROĞLU'nun derlemelerinden tespit ettiğimiz örnekleri burada veriyoruz. Anadolu'da kullanılan, bu gruba dâhil, bütün uzun ünlü kelimelemleri derlemek ayrı bir araştırma konusu olup, makalemizin boyutlarını aşmaktadır. Bu nedenle konuya birkaç örnek vermekle yetineceğiz. Örneklerimizi kısaca şu şekilde gösterebiliriz.

- a:h** (KİAT/AC, 22; GİAT/AC, 189)
e:h (KİAT/AC, 64, 93)
e:y (GİAT/AC, 9, 31, 135, 139)
eyva:h (GİAT/AC, 136)
ha: (GİAT/AC, 12)
ha:y (GİAT/AC, 197)
ha:ydi (GİAT/AC, 146; STİAT/AC, 19)
he: (GİAT/AC, 77)
he:y (GİAT/AC, 8, 77, 222; KİAT/AC, 35, 116)
o:f (KİAT/AC, 13)
ula:n (GİAT/AC, 77)
va:y (KİAT/AC, 75; GİAT/AC, 9, 27, 247,
ya:hu (KİAT/AC, 58, 77)
cu: cu: cu: Tavukları çağırma için kullanılır. (DİAT/AC, 216)
o:ha Öküzü durdurma için kullanılır. (DİAT/AC, 216)
gı:t Karga sesi (Malatya/GİAT/AC, 65)

SONUÇ

1. Birincil uzun ünlüler Ana Türkçeden bu yana kısalma eğilimine girmelerine karşın bugün Oğuz grubu diller başta olmak üzere (özellikle Türkmen Türkçesi) birçok Türk lehçesinde birincil uzunluklar devam etmektedir.

2. Kelimelerin barındırdığı uzun ünlülerin etkisi sadece vezin olaylarıyla sınırlı kalmayıp, şiirdeki ses ahengiyle ilgili birçok noktada değerlendirmelerimizi etkileyen bir konudur. Özellikle ses ahenginin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

uzunluk ve kısalıktan dolayı kırılması manzum metinler için çok önemli bir kusurdur. Dolayısıyla kısa zannedilerek ahengin bozulduğu mısralarda hem olmayan bir kusur icat edilmiş, hem de şairin yeteneği hakkında yanlış yargılara varılmış olunur.

3. Eski Anadolu Türkçesinin bugün devamı niteliğindeki Türk lehçelerinde birincil uzun ünlülerin kısalma eğilimi içerisinde kısmen varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz. Bugün EAT'nin devamı niteliğinde olan lehçelerde ve ağızlarda bulunan uzun ünlüler EAT döneminde de uzun ünlülü olduğu gibi, bugün tespit edilebilenden daha fazla uzun ünlü olduğu bir gerçektir. Biz günümüz lehçe ve ağızlarına bakarak bir liste oluşturduk, fakat günümüze gelene kadar kısalma eğilimi sonucu EAT döneminde uzun ünlülü olup bugün kısalmış kelimeler de vardır. Dolayısıyla EAT dönemindeki uzun ünlüler bizim verdiğimiz listeden çok daha fazladır. Bu uzun ünlülerin sayısı, araştırmalar derinleştikçe ve müstensih elinde standartlaştırılmamış imlâya sahip metinler buldukça artacaktır.

4. Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinin kiminde, özellikle müstensihlerin eliyle bozulmamış ve standartlaştırılmamış metinlerdeki imlânın birincil uzun ünlüleri gösteren özelliklere sahip olduğunu görmekteyiz. Özellikle manzum metinlerdeki imâl gerektiren açık hecelerinde aslında etimolojik tahlillerle bizi uzun ünlülü kelimelere götüreceği de âşikârdır. İmâleyi sadece bir vezin unsuru görmek yerine Türkçe kelimeler için bazı fonetik ipuçları olarak değerlendirmek yerinde bir yorum olacaktır.

5. Çeviri yazı metin neşirlerinin kiminde müstensihlerin yaptığı standartlaşmayı, araştırmacı da çeviri yazısını yaptığı metni günümüz Türkçesine yaklaştırmak suretiyle ikinci defa yapmaktadır. Bu durum doğru bir çalışmayı ortaya çıkarmaktan öte Eski Anadolu Türkçesi verilerini örtmekten ve çalışmanın güvenilirliğini azaltmaktan başka bir sonuca götürmez. Dolayısıyla çeviri yazı çalışanların Eski Anadolu Türkçesini iyi öğrenmeleri ve o zamanın dilinde olmayan verileri, o döneme mal etme çabasına girmemeleri, metni standartlaştırmak yerine imlâsından ve dil verilerinden hareketle o dönemin Türkçesiyle okumaları, çalışmaları daha güvenilir kılacaktır. Müstensihin yaptığı gibi bir de araştırmacı metni standartlaştırmak için gayret ederse, yapılan çalışmalar edebiyat teorisi açısından daha düzgün gibi görünse

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

de, o dönem dilinde olmayan verileri çalışmaya ekleyerek yanlışla düşünülmektedir.

6. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda aslında bizim klâsikleşmiş olarak veya müstensih hatası olarak yorumladığımız imlâlar bizi o dönemin fonetik ve morfolojik verilerine götürebilir. Bu sebeple hangi araştırma dalı olursa olsun, ilk amacımız elimizdeki metin hangi döneme ait ise, o dönemin dil özelliklerine göre okumak ve doğru metni ortaya koymak olmalıdır. Eğer kelime birincil uzun ünlülü ise ve günümüz gramerlerinden öğrendiğimiz klâsikleşmiş bir kural olan “Türkçe kelimelerde uzun ünlü yoktur” mantığıyla hareket edip kelime kısa ünlülü okunursa, olmayan birşey icat edilmiş, yani kelime yanlış okunmuş olur. Bu sebeple özellikle tenkitli metin çalışanların dil verilerini çok iyi bilmeleri ve metnin dilini doğru çözmeleri gerekmektedir.

7. Araştırmamızda ağızlardan tespit ettiğimiz çeşitli ünlem uzunluklarını da koyduk. Bu kelimeler vurgulu söyleyiş gereği genelde uzun ünlülü olmaktadır. Bu sebeple EAT metinlerinde de bu tür ünlemlerin uzun ünlülü olduğu kanaatindeyiz. Nitekim bu gibi kelimeleri kısa ünlülü kabul ettiğimizde genellikle imâle yapmak zorunda kalışımız bu tür ünlemlerin uzun ünlülü olduğuna işaret etmektedir.

8. EAT döneminde birincil uzun ünlüler sadece kelimelerde değil eklerde de vardır. Eklerle ilgili birincil uzun ünlüleri bu araştırmamıza dâhil etmedik. Ancak bu konuda TURAN’ın (1993) ve GÜLSEVİN’in (1995) çalışmalarından istifade edilebilir.

9. Aşağıda bugüne kadar yapılan araştırmalar neticesinde EAT döneminde uzun ünlülü olarak düşündüğümüz kelimeler listesi verilmiştir. Bu kelimelerin tamamı çeşitli lehçe, şive ve ağızlarda uzun ünlülü olarak yaşamaktadır. Dolayısıyla bu lehçe ve şivelerin yüzyıllar öncesindeki kaynağı olan EAT döneminde de uzun ünlülü olması mantıkî bir gerekliliktir. Ayrıca EAT dönemindeki uzun ünlülerin bunlarla sınırlı olmadığını, o dönem uzun ünlülü olan birçok kelimenin günümüze kadar kısaldığını düşünmekteyiz. Dolayısıyla EAT dönemi uzun ünlüleri bizim aşağıda verdiğimiz dizinden daha fazla yekuna sahiptir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/6 Fall 2008

4. Kelimeler Dizini

a:

a:cı	ana:
a:cla	ara:
a:ç	ayra:n
a:çlık	ba:ğla-
a:çuğ	ba:ğla-
a:d	ba:lık
a:dım	ba:lık
a:ğır	ba:ş
a:ğ-	ça:dır
a:ğa:	ça:ğ
a:ğı	çıba:n
a:ğız	da:ban
a:ğlat-	da:d-
a:ğna(-t)-	da:ğ
a:ğur	da:ğıl-
a:h (ünlem)	da:l
a:l "kırmızı"	da:m
a:la (mavi)	da:r
a:ltın/a:ltun	da:ra-
a:n (o)	da:ş
a:ra	da:şı-
a:rı	da:yı
a:rı-	eyva:h (ünl.)
a:rit-	ga:dın
a:rka:	ga:ğa (ağabey)
a:ş-	ga:h (meyve kuruşu)
a:ş	ga:l-
a:ş-	ga:lk-
a:y	ga:n
a:yıl-	ga:n-
a:z	ga:ndır-
ağa:ç	ga:rı
alma:	ga:z-
altı:	ha: (ünl.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

ha:y (ünl.)	tutma:ç
ha:ydi (ünl.)	ta:r
ila:n	ta:ş
ka:dın	ula:n (ünl.)
ka:dun	va:r
ka:kı-	va:y (ünl.)
ka:l-	ya:d
ka:n	ya:ğ
ka:r	ya:ğlı
ka:r-	ya:hu (ünl.)
ka:ş	ya:n
ka:ş	ya:r-
ka:t	ya:r (salya)
ka:vurma	ya:rıl-
karasa:ğu	ya:rım
karada:ş	ya:rın
koça:	ya:ş
kuła:k	ya:ş (rutubet)
la:çun	ya:y (yaz)
oğla:n	ya:z
sa:ğ	ya:z-
sa:ğıl-	ya:zın
sa:ğlık	yaba:n
sa:man	yaña:
sa:rı/sa:ru	yaña:dın
soğa:n	yıla:n
ta:nı-/ta:nı:-	yufka:
ta:y	

e:

be:g	e:g-
be:r-/ve:r-	e:h (ünl.)
be:ş	e:l
ben	e:r-
de:-	e:v
de:li	e:y (ünl.)
e:d-	ge:ç-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

ge:dig	he:y (ünl.)
ge:k (gök)	ne:
ge:l (göl)	ne:çe
ge:ri	ve:r-
ge:t-	ye:-
he: (ünl.)	ye:r

ı:

gı:t (ünl.)	yı:han-
gı:z	yı:ka-
ķı:ş	yı:la
sı:ķ	yı:lat-

i:

bi:l (bel)	i:ç
bi:r	i:l
bi:ş	i:ş
çi:g	i:t
di:-	ki:m
di:nle-	mi:n-
di:ş	ni:re
di:z	ti:z
egi:r-	vi:r-
gi:ce	yi:-
gi:r-	yi:r (koku)
gici:k	yi:rin-

o:

bo:ş	o:dun
bo:z	o:f (ünl.)
bo:z-	o:ha (ünl.)
ço:h(k)	o:l-
do:lu (memlû)	o:n
go:yun	o:va<*oya
ko:-	so:r-
o:cak	yo:k

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

yo:l

yo:yul-

ö:

bö:cek

dö:v-

bö:lme

gö:l

bö:lön-

gö:r-

bö:lüh

gö:zle-

börek/çörek

ö:-

dö:n-

ö:r-

dö:rt

u:

bu:

u:ba (oba)

cu: cu: cu: (ünl.)

u:l- (ol-)

çu:ş- (çoş-)

u:n

du:l- (döl-)

u:t (ot)

du:z

vu:r-

gu:c- (kucakla-)

yu:-

gu:ru:

yu:h (yok)

gu:şa (çifte)

yu:l (yol)

ku:l

yu:rd

su:ra:ş- (soruş-)

ü:

dü:n- (dön-)

ü:z (öz)

gü:l (göl)

ü:z (yüz)

gü:n

yü:rük

ü:g-

yü:z

Turkish Studies*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic**Volume 3/6 Fall 2008*

KISALTMALAR

A.T.	Ana Türkçe
AAS/LK	KARAHAN, 1996
ADÜMII/AC	CAFEROĞLU, 1994b
ADÜMI/AC	CAFEROĞLU, 1994a
AİAD/AC	CAFEROĞLU, 1995a
An. Tef.	Anonim Tefsir
Az.	Azeri
BAA/ZK	KORKMAZ, 1995a
Balk.	Balkar
BB/TA	BRENDEMOEN, 2002
Beh. Had.	Behçet-ül-Hadayık
BL/HT	TOORU, 1988
Br.	Brahmi
BYA/ZK	KORKMAZ, 1994a
DİAT/AC	CAFEROĞLU, 1995b
DLT	Divanü Lügat-it-Türk
E. Blg.	Eski Bulgarca
E. T.	Eski Türkçe
EİA/EG	GEMALMAZ, 1978
Gag.	Gagauz
GBAA/ZK	KORKMAZ, 1994c
GİAT/AC	CAFEROĞLU, 1995c
Hak.	Hakas
Hlç.	Halaç
Karag.	Garagas
KBAY/AB	BURAN, 1997
KİA/ABE	ERCİLASUN, 1988
KİAT/AC	CAFEROĞLU, 1994c
Koyb.	Koybalca
Krgz.	Kırgız
Kt.	Köktürk
KYA/TG	GÜLENSOY, 1988
Mac.	Macarca
MİA/CG	GÜLSEREN, 2000
Nij.	Nijniy Novgorod
NYA/ZK	KORKMAZ, 1994b
OAAD/AC	CAFEROĞLU, 1995ç
ONT	TUNA, 1988
Özb.	Özbekçe
Soy.	Soyon

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

STİAT/AC	CAFEROĞLU, 1994ç
Ş.L.	KAÇALİN, 1997
T.T.	Türkiye Türkçesi
Tarc.	Tarcumân, Kitâbu'l-İdrâk ve İbn-i Muhannâ
Tob.	Tobol
Trkm.	Türkmen
TT	T.TEKİN, 1995a
Turf.	Turfan
Tuv.	Tuva
Uyg.	Uygur
Y. Uyg.	Yeni Uygur
	ZBY/MEE EREN, 1997

KAYNAKÇA

- ALİMOVA, Cıldız 2007. *Kırgız Türkçesinde Asli Ünlü Uzunlukları*, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Osman Nedim Tuna Armağanı, (Ed. Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN-Dr. Mehmet Dursun ERDEM), Volume 2/2, Spring 2007, p. 28-40.
- ATA, 1997: ATA, Aysu, **Kıyasü'l-Enbiya**, TDK Yay., Ank. 1997, c. II.
- AYDIN, 2002: AYDIN, Mehmet, **Aybastı Ağzı**, TDK Yay., Ank. 2002.
- BANGUOĞLU, 1959: BANGUOĞLU, Tahsin, **Türk Grameri, Birinci Bölüm: Sesbilgisi**, İst. 1959.
- BANGUOĞLU, 1974: BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, İst. 1974.
- BAŞDAŞ, Cahit 2007. *Türkiye Türkçesinde Asli Uzunluk Belirtileri*, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Osman Nedim Tuna Armağanı, (Ed. Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN-Dr. Mehmet Dursun ERDEM), Volume 2/2, Spring 2007, p. 89-101.

- BERTA, 2002: BERTA, Ārpád, (çev. DEMİR, Nurettin-YILMAZ, Emine), **Türkçe Kökenli Macar Kavim Adları**, Grafiker Yay., Ank. 2002.
- BOESHOTEN, 1990: BOESHOTEN, Hendrik, *Vokalquantität in Rabghuzis Poesie*, **Central Asiatic Journal** 34, (1990), s. 187-213.
- BOZ, Erdoğan 2002. *Türkçe Asıllı Kelimelerde Son Ses Ç, K, P, T Ünsüzlerinin Ötümlüleşme veya Ötümsüz Kalma Sorunu*, **Türk Dili**, TDK Yayınları, Ankara, Mayıs 2002, S. 605, s. 447-455.
- BRENDEMOEN, 1993: BRENDEMOEN, Bernt, *Pronominal syntax in den türkischen Schwarzmeerdialekten: Syntaktische Innovation oder Archaismus?*, **Sprach und Kulturkontakte der türkischen Völker Materialien der zweiten Deutschen Turkologen Konferenz**, Raischholzhausen, 13.-16. Juli 1990, Wiesbaden 1993.
- BRENDEMOEN, 1996a: BRENDEMOEN, Bernt, *Osmanlı ve Çağatay Şiirinde İmâle ve Aslı Uzun Ünlüler*, **Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992**, TDK Yay., Ank. 1996.
- BRENDEMOEN, 1996b: BRENDEMOEN, Bernt, *Trabzon Çepni Ağzı ve Tepegöz Hikâyesinin Bir Çepni Varyantı*, **Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988**, (26 Eylül 1988 – 3 Ekim 1988), TDK Yay., Ank. 1996, s. 211-223.
- BRENDEMOEN, 2000a: BRENDEMOEN, Bernt, *The Status Of Anatolian Dialectology At The Turn Of The XXth Century*, **Archivum Ottomanicum**, (Edited by György Hazai), 18 (2000), s. 127-137.
- BRENDEMOEN, 2002: BRENDEMOEN, Bernt, **The Turkish Dialect of Trabzon. Their Phonology and Historical Development I-II**, Wiesbaden 2002.
- BRENDEMOEN, 1991: BRENDEMOEN, Bernt, *Laz Influence on Black Sea Turkish Dialect*, **Altaica Osloensia Proceedings from the 32. Meeting of the Permanent International Altaistic Conference**, Oslo 1991, 49-64.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

- BRENDEMOEN, 1996c: BRENDAMOEN, Bernt, *Some Remarks on the copula in a "Micro-Dialect" on the Eastern Black Sea coast. Türk Kültürü Araştırmaları 32/1-2, 1994, (Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'a Armağan), 1996, 107-115.*
- BRENDEMOEN, 2000: BRENDAMOEN, Bernt, *Trabzon Ağzlarındaki Ünlü Uyumu ve Yöntemsel Açardan Düşündürdükleri, Türkçe'nin Ağzları Çalıştay Bildirileri, (Haz. A. Sumru ÖZSOY- Eser E. TAYLAN), Boğaziçi Üniv. Yay., İst. 2000, 35-46.*
- BURAN, 1997: BURAN, Ahmet, **Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağzları**, TDK Yay., Ank. 1997.
- CAFEROĞLU, 1994a: CAFEROĞLU, Ahmet, **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I**, TDK Yay., Ank. 1994.
- CAFEROĞLU, 1994b: CAFEROĞLU, Ahmet, **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II**, TDK Yay., Ank. 1994.
- CAFEROĞLU, 1994c: CAFEROĞLU, Ahmet, **Kuzeydoğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar**, TDK Yay., Ank. 1994.
- CAFEROĞLU, 1994ç: CAFEROĞLU, Ahmet, **Sivas ve Tokat İleri Ağzlarından Toplamalar**, TDK Yay., Ank. 1994.
- CAFEROĞLU, 1995a: CAFEROĞLU, Ahmet, **Anadolu İleri Ağzlarından Derlemeler**, TDK Yay., Ank. 1995.
- CAFEROĞLU, 1995b: CAFEROĞLU, Ahmet, **Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar**, TDK Yay., Ank. 1995.
- CAFEROĞLU, 1995c: CAFEROĞLU, Ahmet, **Güneydoğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar**, TDK Yay., Ank. 1995.
- CAFEROĞLU, 1995ç: CAFEROĞLU, Ahmet, **Orta Anadolu Ağzlarından Derlemeler**, TDK Yay., Ank. 1995.
- CLAUSON, 1972: CLAUSON, Sır Gerard, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, 1972.
- DENY, 1995: DENY, Jean, (çev. Oytun ŞAHİN), **Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları**, TDK Yay., Ank. 1995.
- Drevnetyurkskiy Slovar, Leningrad, 1969.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

- DUMAN, 2000: DUMAN, Musa, **Vasiyyet-name**, Risale Yay., İst. 2000.
- EMRE, 1949: EMRE, Ahmet Cevat, **Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri**, TDK Yay., İst. 1949.
- ERCİLASUN, 1983: ERCİLASUN, A. Bican, **Kars İli Ağızları**, Gazi Ü. Yay., Ank. 1983.
- ERDEM, Mehmet Dursun 2003. “Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları”, *Journal of Turkish Studies*, volume 27/II, (Ed. Şinasi TEKİN-Gönül Alpay TEKİN), Published at the Department of Near Eastern Languages and Literatures –Harvard University , p. 79-110.
- EREN, 1997: EREN, M. Emin, **Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1997.
- ERGİN, 1981: ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Boğaziçi Yay., İst. 1981.
- GABAIN, 1998: GABAIN, A. Von, (çev. Mehmet AKALIN), **Eski Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ank. 1998.
- GEMALMAZ, 1978: GEMALMAZ, Efrasiyap, **Erzurum İli Ağızları**, Atatürk Ü. Yay., Erzurum, 1978.
- GÜLENSOY, 1988: GÜLENSOY, Tuncer, **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1988.
- GÜLSEREN, 2000: GÜLSEREN, Cemil, **Malatya İli Ağızları**, TDK Yay., Ank. 2000.
- GÜLSEVİN, Gürer 1995. *Eski Anadolu Türkçesinin İmlâsı Üzerine Notlar*, **Prof.Dr.Tuncer Gülensoy Armağanı**, Ankara, s.370-373.
- İNCE, Halide Gamze 2006. *Asli Uzun Ünlülerin Kelime Sonundaki Ünsüzlerin Tonlulaşmasına Etkisi*, **Büyük Türk Kurultayı Bildirileri**, Bilkent Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 608-619.
- KAÇALIN, 1997: KAÇALIN, Mustafa, *Hüseyinoğlu Hasan'ın Dört Dilli Sözlüğü: Şâmilü'l-Lüga*, **Türk Dilleri Araştırmaları**, c. 7, Simurg Yay., Ank. 1997, s. 55-122.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

- KARA, 2000: KARA, Mehmet, **Türkmence**, KB Yay., Ank. 2000.
- KARAHAN, 1996: KARAHAN, Leyla, **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, TDK Yay., Ank. 1996.
- KORKMAZ, 1953: KORKMAZ, Zeynep, *Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Vokal Uzunlukları Hakkında*, **TDAY-B 1953**, TDK Yay., 1988.)
- KORKMAZ, 1994a: KORKMAZ, Zeynep, **Bartın ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1994.
- KORKMAZ, 1994b: KORKMAZ, Zeynep, **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1994.
- KORKMAZ, 1994c: KORKMAZ, Zeynep, **Güney-Batı Anadolu Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1994.
- KORKMAZ, 1995a: KORKMAZ, Zeynep, *Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Ünlü Uzunlukları Hakkında*, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, c. II, TDK Yay., Ank. 1995.
- KORKMAZ, 1995b: KORKMAZ, Zeynep, *Eski Anadolu Türkçesinde İmlâ-Fonoloji Üzerine Notlar*, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, c. I, TDK Yay., Ank. 1995, s. 491-508.
- KORKMAZ, 1995c: KORKMAZ, Zeynep, *Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vokal) Uzunlukları*, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, c. I, TDK Yay., Ank. 1995, s. 443-458.
- LİGETİ, 1942: LİGETİ, Lajos, **Türkçede Uzun Vokaller**, *Türkiyat Mecmuası*, C. 7-8, 1942, s. 82-94.
- ÖZKAN, 1990: ÖZKAN, Mustafa, Cinanî'nin **Cilâü'l-Kulûb**, İst. 1990.
- RÄSÄNEN, 1969: RÄSÄNEN, Martti, **Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen**, Helsinki, 1969.
- SAĞIR, 1995: SAĞIR, Mukim, **Erzincan ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1995.
- Ş.TEKİN, 1991a: TEKİN, Şinasi, *Engüri Karyesinde Ulemadan Talât Efendiye Son Cevabumuzdur*, **Tarih ve Toplum 94**, 1991: 207-208.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

- Ş.TEKİN, 1991b: TEKİN, Şinasi, *Tekin'ler Yanıtlaşıyorlar*, **Tarih ve Toplum 88**, 1991: 202-205.
- Ş.TEKİN, 2001: TEKİN, Şinasi, *Yazı Yazmak Nereden Geliyor?*, **İştikakçının Köşesi**, Simurg Yay., İst. 2001, s. 59-70 (**Tarih ve Toplum 78**, 1990: 10-13).
- T.TEKİN, 1995a: TEKİN, Talat, **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Simurg Yay., Ank. 1995.
- T.TEKİN, 1995b: TEKİN, Talat; ÖLMEZ, Mehmet; CEYLAN, Emine; ÖLMEZ, Zuhâl; EKER, Süer, **Türkmence-Türkçe Sözlük**, Simurg Yay., Ank. 1995.
- T.TEKİN, 1997a: TEKİN, Talat, *Dil Bilimi Açısından Türkçe Gramerler*, **Türkoloji Eleştirileri**, Simurg Yay., Ank. 1997, s. 22-33.
- T.TEKİN, 1997b: TEKİN, Talat, *Bir Kültür Bakanlığı Yayını Üzerine*, **Türkoloji Eleştirileri**, Simurg, Ank. 1997, 144-151.
- T.TEKİN, 1997c: TEKİN, Talat, *Bir TDK Yayını Üzerine*, **Türkoloji Eleştirileri**, Simurg, Ank. 1997, s. 169-182.
- T.TEKİN, 1997ç: TEKİN, Talat, *Senedi Batıl Olur, Batıl Olan Davanın!*, **Türkoloji Eleştirileri**, Simurg Yay., Ank. 1997, s. 83-91 (**Tarih ve Toplum 97**, 1992: 9-11).
- T.TEKİN, 1997d: TEKİN, Talat, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, **Türkoloji Eleştirileri**, Simurg, Ank. 1997, s. 104-112.
- T.TEKİN, 1997e: TEKİN, Talat, *Türkçenin Yapısı ve Eşsesli İsim-Fiil Kökleri*, **Türkoloji Eleştirileri**, Simurg, Ank. 1997, s. 50-66.
- T.TEKİN, 1997f: TEKİN, Talat, *Yazı Yazmak "Günah İşlemek" Değildir*, **Türkoloji Eleştirileri**, Simurg Yay., Ank. 1997, s. 67-72 (**Tarih ve Toplum 85**, 1991: 22-24).
- T.TEKİN, 1997g: TEKİN, Talat, *Yazı Yazmak ve Yanılmak Üzerine*, **Türkoloji Eleştirileri**, Simurg Yay., Ank. 1997, s. 73-82 (**Tarih ve Toplum 90**, 1991: 9-14).
- TİMURTAŞ, 1977: TİMURTAŞ, Faruk K., **Eski Türkiye Türkçesi**, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İst. 1977, s. 46.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

-
- TOORU, 1988: TOORU, Hayashi, **A Turkish Dialect In North-Western Anatolia Bolu Dialect Materials**, Institute for the Study of Languages and Cultures of Asid and Africa, Tokyo, 1988.
- TUNA, 1988: TUNA, Osman Nedim, *Göktürk Yazılı Belgelerde ve Uygurcada Uzun Vokaller*, **TDAY-B 1960**, TDK Yay., 213-282.
- TURAN, Zikri 1993. **Teshil'in İmlâ Tezahürleri Işığında Eski Anadolu Türkçesi'nde Ünlü Uzunlukları**, Açıksöz Yayınları, Malatya 1993.
- ZÜLFİKAR, 1996: ZÜLFİKAR, Hamza, *Yabancı Kökenli Kelimelerde Uzun Ünlü Aşınması*, **Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'a Armağan (Türk Kültürünü Araştırmaları Dergisi, XXXII/1-2)**, Ank. 1996, s. 393-402.